

УДК 330.3:336(497.6)"1995/..."

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V52(2025)-06

Дубель М. В., доктор філософії з міжнародних економічних відносин, старший викладач кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2229-0419

e-mail: m.dubel@ donnu.edu.ua

Роль фінансових інструментів міжнародної допомоги у повоєнному відновленні територій Боснії

Анотація. Питання повоєнної відбудови належать до числа найбільш актуальних для вітчизняних науковців. Для здійснення прогностичних досліджень може бути використаний аналіз зарубіжних кейсів, зокрема досвід відбудови Боснії. Метою статті є визначення ролі фінансових інструментів міжнародної допомоги у повоєнному відновленні територій Боснії. Післяконфліктна відбудова, що здійснювалася за підтримки міжнародної донорської допомоги, сприяла прискоренню економічного зростання та зниженню рівня бідності. У середньому міжнародна допомога становила 26 % ВВП у період з 1996 по 1999 рр. Важливу роль у відновленні та розвитку країни відіграло партнерство між Боснією і Герцеговиною та Світовим банком. Після виявлення потреби кожного сектора в різних формах та обсягах підтримки було ухвалено рішення фінансувати окремі проекти в кожному секторі, замість одного масштабного, та залучати донорів для їх реалізації. Завдяки 16 надзвичайним ініціативам Світовий банк доклав значних зусиль для запуску реконструкції, не очікуючи фінансової нормалізації чи вступу країни до Банку.

Результати цього дослідження дозволяють сформувати певне бачення сценарію післявоєнної відбудови України. Реалізація стратегії відновлення має розпочатися ще в умовах воєнних дій. Головне, щоб вона була розроблена з урахуванням використання сильних сторін існуючого приватного сектору, галузей промисловості та виробничих структур, а також їх подальшого розвитку для ефективного залучення внутрішніх джерел зростання. Україні варто розглянути цілеспрямовану політику щодо прямих іноземних інвестицій, орієнтовану на залучення капіталу у виробничий сектор, де країна вже має достатній людський потенціал для підвищення конкурентоспроможності. Проведення активної промислової та інших видів політики потребує підтримки інституцій і належного державного управлінського потенціалу.

Ключові слова: повоєнна відбудова; фінансові інструменти; міжнародна допомога; управління розвитком територій; Світовий банк; Боснія; економічна політика; закордонний досвід.

Dubel Mykhaylo, Ph.D. in International Economic Relations, Senior Lecturer of the Department of Political Science and Public Administration, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

The Role of Financial Instruments of International Assistance in the Post-War Reconstruction of the Territories of Bosnia

Abstract. Introduction. For domestic scholars, the issue of post-war reconstruction is among the most relevant. To conduct predictive research, it is possible to analyze foreign cases, including the experience of Bosnia's reconstruction.

Purpose. The purpose of this article is to determine the role of financial instruments of international aid in Bosnia's post-war reconstruction.

Results. Post-conflict reconstruction, supported by international donor assistance, contributed to accelerating Bosnia's economic growth and reducing poverty. Between 1996 and 1999, international assistance averaged 26 percent of GDP. The partnership between Bosnia and Herzegovina and the World Bank played a crucial role in the country's recovery and development. Once it was recognized that each sector required a different type and level of support, the decision was made to finance multiple projects in various sectors rather than one large project, and to seek donors to co-finance operations. Through sixteen emergency initiatives, the World Bank made significant efforts to launch reconstruction without waiting for financial normalization or Bank membership.

Conclusions. The findings of this study may be used to shape a vision for Ukraine's post-war reconstruction. Implementation of the recovery strategy should begin while the war is still ongoing. Most importantly, the strategy should build on the strengths of the existing private sector, industries, and production structures, while expanding domestic sources of growth. Ukraine should consider a targeted foreign direct investment policy aimed at attracting investment in the manufacturing sector, where the country already possesses human capital capable of enhancing competitiveness. The implementation of active industrial and other policies requires strong institutional support and adequate state capacity.

Keywords: post-war reconstruction; financial instruments; international aid; territorial development management; World Bank; Bosnia; economic policy; foreign experience.

JEL Classification: E60; H54; H56; N40; O19.

Постановка проблеми. Питання повоєнної відбудови належать до найбільш актуальних для вітчизняних науковців. Наразі спрогнозувати точні умови початку процесу відновлення території України

¹ Стаття надійшла до редакції: 24.08.2025

Received: 24 August 2025

є надзвичайно складно. Водночас, попри ці чинники невизначеності, для проведення прогностичних досліджень може бути використаний аналіз зарубіжних кейсів, зокрема досвід відбудови Боснії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як уже зазначалося, тематика повоєнної відбудови є досить популярною серед вітчизняних науковців. Серед авторів, які присвячували свої дослідження закордонному досвіду повоєнної відбудови, можна виділити А. Поплюйка [1], Г. Дугінеця, О. Яценка, В. Панченка [2], С. Шульца, О. Луцківа, Е. Шульца [3]. Водночас досвід Боснії може бути особливо корисним для України, що зумовлює необхідність аналізу процесу відновлення її територій.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення ролі фінансових інструментів міжнародної допомоги в процесі повоєнного відновлення територій Боснії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча війна в Боснії та Герцеговині тривала відносно недовго – 1992–1995 рр. – масштаби руйнувань були величезними. За оцінками, 2,8 % довоєнного населення з 4,5 млн осіб загинуло, понад половину населення було переміщено зі своїх домівок, а чверть – втекла за кордон. Втрати фізичного капіталу оцінювалися у 30–40 млрд дол. США (за курсом 1996 року) [4]. Близько 80 % населення отримувало певну форму регулярної продовольчої допомоги, а понад третина житлового фонду була зруйнована або серйозно пошкоджена. ВВП та промислове виробництво впали відповідно до 20 % та 10 % від довоєнного рівня, і Боснія та Герцеговина з країни із середнім рівнем доходу регресувала до статусу країни, що розвивається.

У цих складних умовах зруйнованої інфраструктури та систем освіти й охорони здоров'я економічна відбудова та відновлення стали центральним завданням для політиків і міжнародних донорів. Післяконфліктна відбудова, підтримана міжнародною донорською допомогою, сприяла прискоренню економічного зростання та зниженню рівня бідності. Міжнародна допомога в середньому становила 26 % ВВП у 1996–1999 рр. [5]. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) на ранніх етапах долучилася до зусиль із післявоєнної відбудови, а перші команди Групи Світового банку (WBG) прибули до Боснії ще у 1995 році, до повного припинення бойових дій.

До кінця 1995 року команда Світового банку та влада Боснії значно просунулися у оцінці збитків та потреб. У лютому 1996 року було розроблено Проєкт екстреного відновлення (ПЕР), зосереджений на оцінці пріоритетних потреб. У травні 1997 року опубліковано звіт «Боснія і Герцеговина: від відновлення до сталого зростання», що надав актуальні середньострокові оцінки потреб для влади та донорів [6].

З 1 березня 1996 року, майже за три місяці до затвердження Пакета консолідаційних позик, Рада директорів Світового банку схвалила Проєкт

екстреного відновлення – першу післявоєнну операцію для Боснії та Герцеговини, що включала пільгову позику МАР у розмірі 30 млн дол. США та грант у 15 млн дол. США. 5 вересня 1996 року Рада директорів схвалила першу бюджетну підтримку – Кредит на допомогу в перехідному періоді (ТАС) у розмірі 90 млн дол. США для фінансування невідкладних державних витрат та інституційного розвитку. За підтримки Банку та МВФ було розширено програму полегшення боргового тягаря, головним чином за участю Лондонського та Паризького клубів. У результаті кредитоспроможність Боснії покращилася: співвідношення зовнішнього боргу до ВВП знизилося до менш ніж 50 %, а обслуговування боргу впало нижче 10 % від експорту [7].

Партнерство між Боснією та Герцеговиною та Світовим банком зіграло ключову роль у відновленні та розвитку країни. Спочатку воно зосереджувалося на постконфліктній реконструкції, а з часом розширилося для вирішення різноманітних проблем розвитку. Підтримка Світового банку сприяла відбудові інфраструктури, вдосконаленню економічної політики та зміцненню соціальної згуртованості. У 1996–2002 рр. Світовий банк підтримав 45 проєктів, переважно за рахунок кредитів МАР, що охоплювали практично всі постраждалі від війни сектори країни. Це був найбільший в історії розподіл ресурсів МАР на душу населення. За даними Департаменту оцінки операцій 2004 року, програма реконструкції Боснії є прикладом «Банку в найкращому вигляді». Загалом з 1996 року МАР виділив Боснії 1,4 млрд дол. США через 67 проєктів – більше, ніж будь-яка інша постконфліктна країна на душу населення [7].

Програма екстреного відновлення включала ініціативи щодо прискорення економічного відновлення та його впровадження, а також надавала технічну допомогу та фінансування інституційної підтримки. Найбільша частка фінансування в рамках Програми пріоритетної реконструкції (PRP) здійснювалася у формі грантів. Для запуску інвестицій було створено Агентство з гарантування інвестицій (IGA) разом із Міжнародним агентством розвитку (IDA) для захисту від політичних ризиків, яке забезпечило фінансування у розмірі 10 млн дол. США. За підтримки Міжнародної фінансової корпорації (IFC) було створено фонд венчурного капіталу для надання капітальної та технічної допомоги малим та середнім підприємствам. Проєкт місцевих ініціатив, флагманська ініціатива Світового банку, включав мікрокредитування для підтримки доходів та заклав основи банківської діяльності з мікрокредитування в Боснії та Герцеговині. Світовий банк також сприяв створенню фонду експортних підприємств, який згодом було підтримано Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) [8].

Програма екстреної реконструкції мала чітко визначені цілі, сильну провідну виконавчу установу та належне фінансування. Їй вдалося досягти основних

цілей щодо відновлення інфраструктури (електропостачання, водопостачання, телекомунікації) та реконструкції шкіл, лікарень і житлового фонду. На ці цілі було витрачено понад 70 % загального фінансування. Відновлення інфраструктури також підтримувалося Європейським банком реконструкції та розвитку (EBRD) та численними іншими донорськими організаціями [4]. Інші напрями фінансування передбачали підтримку уряду (наприклад, кредит на реформу державних фінансів, кредит на реформу банківського сектору, підтримка податкового адміністрування) та окремих секторів (наприклад, екстрене постачання деревини та управління лісами). Однак відновлення виробничих потужностей відбувалося повільно, оскільки міжнародна допомога промислового сектору була орієнтована на малі та середні приватні компанії, що відображало небажання донорів підтримувати державні підприємства.

Завдяки масштабній міжнародній допомозі, ВВП значно зріс під час фази екстреної відбудови, проте у 2000 році він залишався нижчим за 40 % рівня 1990 року. Коли в 1996 році розпочалося впровадження PRP, рівень безробіття оцінювався майже в 80 %; до 2000 року він знизився майже вдвічі. Водночас більшість нових робочих місць не були пов'язані зі сталим бізнесом, а здебільшого – з програмами відновлення інфраструктури та місцевими ініціативами з максимальною тривалістю до трьох років [9].

Ця багаторічна та багатосекторальна програма вартістю 5,1 млрд дол. США була розроблена для задоволення пріоритетних потреб, спричинених руйнівними наслідками нещодавньої війни. Було також підготовлено супровідний том «Боснія і Герцеговина: на шляху до економічного відновлення», з акцентом на економічну та структурну політику, яка сприятиме зростанню та стабілізації [10].

Банк створив Трастовий фонд для Боснії та Герцеговини (TFBH) на суму 150 млн дол. США для фінансування надзвичайних проєктів. Стратегії Світового банку були такими [11]: підтримувати відбудову в усіх секторах у 1996-1999 рр.; створити основу для перетворення економіки країни з соціалістичної на ринкову; розвивати та розширювати можливості людей через управління та соціальні послуги.

У 1996-1999 фінансових роках Банк планував виділити 550 млн дол. США з MAP, що значно перевищувало звичний розподіл Міжнародного агентства розвитку для країни, обґрунтовуючи ключову роль Банку у відбудові. Загалом банк виділив 983,1 млн дол. США у межах MAP та TFBH на 47 проєктів, із яких 696,4 млн дол. США припадали на 30 проєктів періоду реконструкції (1996-1999 рр.), а 286,7 млн дол. США – на післяреконструкційний період (2000-2003 рр.).

У 1996 році було схвалено сім надзвичайних проєктів на суму 160 млн дол. США, з яких 150 млн

надало TFBH, а 10 млн – IDA [12]. До середини 1997 року загальна сума зросла до 196,4 млн дол. США після додавання ще дев'яти проєктів.

Після виявлення того, що кожен сектор потребує різного типу та рівня підтримки, було ухвалено рішення фінансувати різні проєкти в кожному секторі, а не один великий, та залучати донорів для співфінансування.

У межах політичних рамок, встановлених міжнародним співтовариством для забезпечення миру, Світовий банк визначав темпи розробки рамок для реконструкції та відновлення. Терміни початку робіт довелося скоротити, щоб відповідати графіку впровадження миру.

За допомогою 16 надзвичайних ініціатив Світовий банк доклав значних зусиль для початку реконструкції, не чекаючи на фінансову нормалізацію чи членство в Банку. Після цього було запроваджено комплексну програму допомоги, яка включала погашення боргів перед Банком, розробку та впровадження середньострокової стратегії підтримки системних реформ у Боснії та Герцеговині, а також продовження підтримки програми реконструкції у співпраці з іншими донорами. Надана фінансова допомога надавалася за умов, які країна повинна була виконати для отримання схвалення коштів [13].

Проєкт екстреного відновлення. Його метою було відновлення сильно пошкодженого виробничого потенціалу Боснії та Герцеговини, реабілітація ключової інфраструктури, підтримка економічної активності, зокрема підприємницького сектору, а також встановлення мінімального рівня інституційної спроможності уряду для реалізації програми реконструкції. Проєкт також спрямовувався на полегшення труднощів, з якими зіткнулися вразливі групи населення у перехідний період після війни.

Проєкт екстреного відновлення фермерських господарств. Його завданням була підтримка післявоєнного відновлення сільського господарства: запуск виробництва, покращення продовольчої безпеки, створення робочих місць і підвищення доходів постраждалого населення, зокрема тих, хто повернувся з числа переміщених осіб.

Проєкт термінових робіт з водопостачання, санітарії та твердих відходів. Він передбачав: відновлення відповідних послуг до рівня, що знижує ризики для здоров'я населення у пріоритетних зонах; розробку довгострокової стратегії розвитку сектору та деталізацію програми екстреного відновлення; зміцнення інституцій сектору для забезпечення сталості результатів [13].

Проєкт екстреної реконструкції транспорту. Реалізація охоплювала реконструкцію та відновлення доріг, мостів, тунелів і залізниць; відновлення цивільної авіації (реконструкція аеропорту Сараєво, обладнання для аеропорту Мостар та аеронавігаційної системи); модернізацію міських транспортних систем.

Проект екстреного ремонту та реконструкції житла. Його метою була підтримка державних зусиль із ремонту житла у державній та приватній власності, а також створення системи підтримки розвитку житлового сектору шляхом поступового впровадження механізмів відшкодування витрат.

Проект екстреної реконструкції електроенергетики. Він передбачав відновлення послуг електропостачання у великих містах для житлового та промислового використання, зосередження на виробництві й розподілі електроенергії, збільшення видобутку вугілля для ТЕС, реконфігурацію енергомережі, підвищення інституційного потенціалу та допомогу в реструктуризації енергетичного і вугільного секторів.

Фінансування. Через масштаби руйнувань кошти, виділені на інфраструктурний сектор, були значними. Зокрема: надзвичайні громадські роботи та зайнятість – 10 млн дол. США (IDA); термінові роботи з водопостачання, санітарії та відходів – 20 млн дол. США (TFBH).

Проект екстреної реконструкції освіти. Його метою було відновлення умов у школах, що забезпечує ефективне навчання, особливо в початковій освіті, а також розбудова урядового потенціалу на рівнях сутностей, кантонів та муніципалітетів. Було реалізовано програму у два етапи: проект I (1996-1998) – 32,8 млн дол. США (10 млн дол. надано Світовим банком), з яких фактично вдалося зібрати 10,5 млн дол., що стало підставою для запуску другого етапу; проект II – схвалено додаткові 7,7 млн резервного активу МВФ.

Проект основних лікарняних послуг. Проект був розроблений для підтримки стратегій Міністерства охорони здоров'я на середньострокову перспективу щодо розвитку сучасної, економічно ефективної та фінансово стійкої мережі лікарень. Очікувалося, що проект зміцнить основні лікарняні послуги, зосереджуючись на найбільш нужденних верствах населення, а також запровадить і підтримає початкові кроки у реформуванні фінансування охорони здоров'я. Кошти були витрачені на такі напрями: проект реабілітації жертв війни (WVRP), для якого у 1996 році TFBH та IDA виділили 10 млн доларів США; проект основних лікарняних послуг, профінансований IDA у 1997 році на 15 млн доларів США.

Війна зруйнувала систему сектору соціального захисту, і втручання здійснювалося у формі різних проектів. Зокрема: проект екстреного відновлення (1996 р.) – його загальна вартість становила 160 млн доларів США, з яких 45 млн було профінансовано TFBH, а решта – Канадою, ЄС, Люксембургом, Нідерландами, Швейцарією, Великою Британією та іншими донорами; екстрена демобілізація та реабілітація (1997 р.) – 7,5 млн доларів США від IDA [13].

Відновлення зіткнулося з кількома взаємопов'язаними перешкодами. Фундаментальною з них була відсутність національної системи

макроекономічного управління. У зв'язку з цим Управління високого представника було змушене втрутитися, щоб впровадити законодавчі реформи, пов'язані з побудовою грошової системи, торговельної політики та прямих іноземних інвестицій, а також зі створенням Центрального банку Боснії та Герцеговини та запровадженням спільної валюти. Водночас ухвалення деяких законодавчих актів блокувалося парламентами штату. Це стосувалося, зокрема, Закону про прямі іноземні інвестиції, який міжнародні донори вважали однією з ключових реформ для підтримки відновлення виробничого потенціалу.

Ще одним серйозним обмеженням для відновлення бізнесу був доступ до фінансування. З 70 місцевих банків, що діяли одразу після війни, дві третини були приватними, недостатньо капіталізованими та без належного досвіду. Високі процентні ставки – у середньому 55% у 1998-1999 роках – зробили позики недоступними для виробничих підприємств. Кредитні лінії, надані донорами, такими як Світовий банк і USAID, були лише невеликими «оазами» у пустелі недоступного фінансування для компаній, які пережили війну.

Вхід іноземних банків у контексті фінансової лібералізації через приватизацію допоміг знизити довгострокову процентну ставку приблизно до 9% у 2005 році. Очікувалося, що це різке зниження поліпшить доступ до фінансування для компаній реального сектору, насамперед виробників, та сприятиме їхньому поступовому зростанню і зміцненню експортного потенціалу. Однак протягом тривалого часу банківське кредитування переважно спрямовувалося на домогосподарства. Правова невизначеність у сфері приватизації змушувала підприємства утримуватися від інвестування, тоді як банки віддавали перевагу кредитуванню домогосподарств, особливо з огляду на розвиток іпотечного ринку, який був більш прибутковим.

Для більшості компаній втрата доступу до ринку стала ще одним обмежувальним чинником поряд із браком фінансування. Винятком були підприємства, розташовані на територіях боснійських хорватів, що межували з Хорватією. На відміну від ситуації в Україні, де значна частина виробничих потужностей продовжує функціонувати попри війну, у Боснії та Герцеговині виробництво різко скоротилося через фізичні руйнування та надмірну фрагментацію економічного простору, контрольованого різними воюючими угрупованнями.

Показовим є приклад United Metal Industry Sarajevo (UNIS), яке до війни було великим експортером. Компанія мала штаб-квартиру в Сараєво, що перебувало в облозі боснійських сербів протягом усього воєнного періоду. UNIS випускав готову продукцію та напівфабрикати (транспортні засоби, велосипеди, інструменти, підшипники, інші запчастини, а також військове спорядження) і надавав послуги (інженерні, консалтингові, туристичні, оренду

автомобілів). Однак приватизація в постсоціалістичний перехідний період була перервана війною, що призвело до неврегульованості прав власності та обмежило можливості для реструктуризації й інвестицій.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що результати дослідження формують певне бачення сценарію післявоєнної відбудови України.

Впровадження стратегії відновлення має розпочатися ще під час війни. Найважливіше, щоб вона спиралася на сильні сторони вже існуючого приватного сектору, галузей промисловості та промислових структур, розширюючи їхні можливості для ефективного використання внутрішніх джерел зростання.

Україні доцільно розробити цілеспрямовану політику залучення прямих іноземних інвестицій у виробничий сектор, де країна має достатній людський капітал для підвищення конкурентоспроможності. Реалізація активної промислової та іншої економічної політики потребує інституційної підтримки та належного державного потенціалу. Важливо, щоб пряма допомога враховувала місцеві потреби: це

дасть змогу ефективно управляти економікою, покращити фінансове управління та мобілізувати ресурси для розбудови й модернізації інституцій, необхідних для відновлення бізнесу.

Підтримка приватного сектору повинна базуватися на врахуванні регіональних особливостей та наслідків воєнних потрясінь для місцевих підприємницьких екосистем. Важливо залучати бізнес не лише до впровадження, а й до розробки промислової політики, забезпечуючи співпрацю з урядом, громадянським суспільством і місцевими громадами. Значний потенціал має стратегічне спільне інвестування українських і європейських компаній, яке має активно підтримуватися країнами-донорами навіть у період воєнних дій.

Ефективні фінансові інституції стануть ключем до інклюзивного економічного відновлення, а також до зміцнення соціальної згуртованості, яка постраждала від демографічних і політичних змін, спричинених війною. Раннє відновлення системи соціального забезпечення має важливе значення для отримання «дивідендів миру», підтримки повернення біженців і запобігання потенційній післявоєнній міграції.

Література:

1. Поплюйко А. М. Повоєнне відновлення економіки України: досвід країн, на території яких відбувалися військові дії. *Ефективна економіка*. 2023. №3. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.28>.
2. Дугінець Г., Яценко О., Панченко В. Міжнародний досвід повоєнного відновлення: тригери соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. Т. 328, №2. С. 497-505. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-74>.
3. Шульц С. Л., Луцків О. М., Шульц Е. П. Стратегічні пріоритети економічної політики повоєнних країн Балканського регіону. *Економіка та право*. 2023. №4. С.57-67. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>.
4. Woodward D. The IMF, the World Bank, and Economic Policy in Bosnia, London : Oxfam Working Paper, 1998. 22 p.
5. Kreimer A., Muscat R., Elwam A., Arnold M. Bosnia and Herzegovina Post-conflict Reconstruction Country Study. Washington : The World Bank, 2000. 128 p.
6. Post-Conflict Reconstruction. *World Bank*. 2002. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>.
7. A Journey from Post-Conflict Reconstruction to Sustainable Peace and Development: Three Decades of Trusted Partnership with Bosnia and Herzegovina. *World Bank*. 2024. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d93115fde0df25367306f4e6feb9b333-0410012024/original/BiH-publication-A-Journey-170724.pdf>.
8. World Bank. Bosnia and Herzegovina – 1996-1998: Lessons and Accomplishments, Review of the Priority Reconstruction Programme and Looking Ahead Towards Sustainable Economic Development. Washington, D.C.: World Bank, 1999. 51 p.
9. Bojicic-Dzelilovic, V., Čaušević, F. Post-war reconstruction in Bosnia and Herzegovina: Lessons for Ukraine. Bonn : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2025. 24 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/22212.pdf>.
10. Ding W., Wallich C. Bosnia and Herzegovina: Toward economic recovery. Washington, DC : World Bank Publications, 1996. 68 p.
11. Bosnia and Herzegovina – Country assistance strategy. *World Bank*. 2000. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/610431468198559158>.
12. O'Brien F. Stephen. Bosnia and Herzegovina: Post-Conflict Reconstruction and the Transition to a Market Economy: An OED Evaluation of World Bank Support. Washington, DC : World Bank, 2004. 90 p.
13. Romanovych D., Nepliyakh O., Makarenko O. Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. *KPMG in Ukraine*. 2023. URL: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf?utm_source=chatgpt.com.

References:

1. Popliuiko, A. (2023) Post-war Recovery Practices for Ukraine, based on the Experience of other Countries that have Undergone Similar Processes. *Efektivna ekonomika*, 3. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.28>.
2. Duhynets, H., Yatsenko, O., & Panchenko, V. (2024). International experience of post-war recovery: Triggers of socio-economic development under decentralization. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 328(2), 497-505. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-7>.
3. Schultz, S. L., Luts'kiv, O. M., & Schultz, E. P. (2023). Strategic priorities of economic policy in post-war Balkan countries. *Economics and Law*, 4, 57-67. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.04.057>.
4. Woodward, D. (1998). *The IMF, the World Bank, and economic policy in Bosnia*. Oxfam Working Paper.

5. Kreimer, A., Muscat, R., Elwam, A. & Arnold, M. (2000): *Bosnia and Herzegovina Post-conflict Reconstruction Country Study*. The World Bank.
6. World Bank (2002). *Post-Conflict Reconstruction*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>.
7. World Bank (2024). *A Journey from Post-Conflict Reconstruction to Sustainable Peace and Development: Three Decades of Trusted Partnership with Bosnia and Herzegovina*. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/d93115fde0df25367306f4e6feb9b333-0410012024/original/BiH-publication-A-Journey-170724.pdf>.
8. World Bank. (1999). *Bosnia and Herzegovina – 1996-1998: Lessons and Accomplishments, Review of the Priority Reconstruction Programme and Looking Ahead Towards Sustainable Economic Development*. World Bank.
9. Bojicic-Dzelilovic, V., Čaušević, F. *Post-war reconstruction in Bosnia and Herzegovina: Lessons for Ukraine*. Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/22212.pdf>.
10. Ding, W., & Wallich, C. (1996). *Bosnia and Herzegovina: Toward economic recovery*. World Bank Publications.
11. World Bank. (2000, April 25). *Bosnia and Herzegovina – Country assistance strategy*. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/610431468198559158>.
12. O'Brien, F. S. (2004). *Bosnia and Herzegovina: Post-conflict reconstruction and the transition to a market economy: An OED evaluation of World Bank support*. World Bank.
13. Romanovych, D., Neplyakh, O., & Makarenko, O. (2022, December). *Post-war reconstruction of economy: Case studies. KPMG in Ukraine*. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License